

жава: Србије, Бугарске и Русије, на које је Византија несумњиво извршила велики духовни и политички утицај.

У сваком случају дело Е. Арвелер, које је захваљујући одличном преводу мр Бошка Бојовића, сада доступно и ширем кругу наших читалаца, веома је значајно. Писано је јасним и разумљивим језиком, расчлањено на више краћих поглавља, уз навођење основних извора и литературе.

Добар увод у књигу зналачки је написао проф. Др Љубомир Максимовић.

Јануар 1989. г.

Мр Радомир Поповић

Петар Ђебић, ЕКУМЕНИЗАМ И ВЈЕРСКА ТОЛЕРАНЦИЈА У ЈУГОСЛАВИЈИ

(Младост, Београд, 1988, стр. 192)

Писац ове књиге др Петар Ђебић, социолог и културно-политички радник у Београду, латио се веома озбиљног посла, сагледавајући екуменизам са општег друштвеног аспекта. С обзиром да је ово његова докторска дисертација брањена на Сарајевском универзитету, писац је добро урадио што је обрадио и питања која се тичу једне нехришћанске религије, мухамеданства, па и питања из области социолошко-марксистичке науке о религији уопште.

Аутор је свој рад поделио на седам поглавља: I. *Основне карактеристике вјерских заједница* (стр. 9—43); II. *Међувјерска толеранција у теорији и пракси* (43—61); III. *Дијалог у свијетлу екуменског покрета* (63—93); IV. *Римокатоличка црква у свијетлу екуменског покрета* (93—145); V. *Православна црква и појава екуменског покрета* (145—172); VI. *Односи између хришћана и нехришћанских религија* (173—184); VII. *Ошити поглед на мјесто и улогу екуменизма у југословенском друштву* (185—192) и *Закључак*.

Ђебић већ у предговору исправно примећује да код нас нису предузimana шира и систематска проучавања екуменизма са општег друштвеног аспекта и толеранције међу верским заједницама. „Пошто су (екуменски) односи на најспецифичнији а и најочигледнији начин испољени на територији Босне и Херцеговине, ми ћемо их углавном ту и посматрати, мада све време имамо у виду и ширу југословенску територију.“ И премда не жели, он ипак даје у процесу сажет историјски преглед међуверског преплитања на овим просторима, да би се објаснило данашње стање.

На промоцији овог дела 15. јуна 1988. у Студентском културном центру у Београду, приказивачи су, поред проф. Цвитковића из Сарајева, била и три хришћанска теолога и београдски муфтија. Они су истакли да је обрађено подручје (БиХ) најспецифичнија верско популациона платформа екуменских струјања и збивања у нашој земљи, јер се у њој сусрећу две највеће Цркве, Православна и Римокатоличка, а и исламска вероисповест, која се на овом терену појавила тек са падом Босне под Турке 1463. Чини нам се да се Ђебић овде поводи за загребачком Енциклопедијом Лексикографског завода када тврди да са падом Босне „нестаје и богумилска јерес у Босни“, па су „вјерници Босанске цркве добрим дијелом прешли на Ислам“.

Стварно и нас теологе задивљује с коликом упорношћу је аутор трагао за литературом, удубљивао се у догматско-црквене проблеме њему стране, да би све то, колико је могао, презентирао са *социолошког* гледишта. Аутору је приступачна углавном литература на српскохрватском језику, како оригинална тако и преведена. Међутим, ипак се мора приметити да аутор, рецимо, објашњавајући поједина јеретичка учења (пелагијанство, монотелитство, итд.) радије прибегава њиховом изложењу у марксистичким уџбеницима, него у догматикама Православне и Римокатоличке цркве...

Уз то, пошто више цитира римокатоличку литературу, — изгледа да му је била доступнија — он користи и римокатоличку терминологију тамо где она представља задирање у веродостојност стања ствари, као нпр. „Источни раскол“ (1054. г.). На промоцији књиге Ђебић је јасно истакао да је он те термине (а има их више) употребљавао онако како их је налазио, не упуштајући се у њихове лингвистичке и историјске импликације.

Аутор зна да о екуменизму, покрету за поновно јединство хришћана, има различитих мишљења и приступа. Под појмом екуменизма (грчка реч *оико-умене* значи „настањени свет“) подразумева екуменизам као *идеју*, екуменизам као *доктрину* и екуменизам као *покрет* (72). Основна три приступа екуменском покрету: *протестантски* (женевски), *римокатолички* и *православни* у много чему се разликују. Православни ипак свој покрет радије називају „*икуменски*“, да би му дали једну ширву еклисиолошку димензију.

Интересантно је мишљење др Ђебића да је југословенска буржоазија желела да екуменеке идеје употреби „за провођење великосрпске националне хегемоније“ (84). Римокатоличка црква је у Краљевини Југославији настојала да задржи стечене позиције које је имала у Аустро-Угарској монархији, као бедему и заштитници католицизма. „И баш због тих сучељавања између Српске православне и Римокатоличке цркве није ни могло бити правих екуменских идеја на тлу предратне Југославије“, вели он. Зато се „*екуменски покрет код нас на нашим просторима почео снажније да осећа тек после другог светског рата*“ (др Чедомир Драшковић, *Весник*, октобар—децембар, 1988). Ова поставка је можда тачна за Југославију, али на европском нивоу СЦЦ је била веома много, задивљујуће много, екуменски ангажована, можда више него данас о чему, ипак, недовољно говори и Ђебић. Сетимо се активног учешћа наших епископа на екуменским европским скуповима где су држали предавања или бирани у разне одборе, као нпр. бачког др Иринеја Гирића, далматинског др Иринеја Борђевића, охридског, одн. жичког др Николаја Велимировића, или скупова у Сремским Карловцима где је делао прота Милош Парента и многи други.

Ђебић зна да је управо цариградски патријарх Јеремија III издао декрет 1903. г., у коме се дају смернице како да се ми православни јаче залажемо на делу помирења Црквава. Тај декрет је плод учења саме Православне цркве која жели да сви хришћани буду духовно уједињени. Ту идеју о јединству свих хришћана она никад није губила из своје свести, од самог свог почетка, следујући Христовом учењу „да сви једно буду“ (Јован 14, 21).

Аутор даље пише: „Почетком XX столећа међу хришћанским вјерским заједницама почиње све видљивије да се размисља о остварењу библијског аманета „да сви једно буду“. Те хришћанске иницијативе неће потећи од католика и православаца, него од протестаната. *Протестантске идеје назване су екуменским.*“ (77. стр. подвлачење је наше).

Он зацело овде мисли на женевски екуменизам, који се касније отеловио у Светском савету црквава. Његову делатност и позитивне стране Ђебић изванредно добро излаже, мада се не можемо сложити са схватањем аутора да управо *кроз Светски савет црквава протестанти* (који су у огромној већини и у самом женевском штабу, углавном са Запада, имају највише сарадника) *протурају своје (прозападњачке) политичке идеје*, иако и он сматра да ту има промена. Уствари, ако бисмо ценили његову данашњу делатност, он се много мање него пре рата бави контроверзним догматским питањима (као да је од њих дигао руке?), а више социјалним, па и отворено политичким о којима говори и Ђебић (што нас православне често збуњује). Управо, ту се његове акције у потпуности поклапају и са ставовима секуларних организација и политичких идеологија (помоћ ослободилачким покретима, борба против расизма, националне неправедности у појединим земљама, угњетавања разних врста, експлоатације сиромашних и др.). Сваки овај подухват мирне душе могао би потписати и аутор књиге, социолог Ђебић или неки наш државник, јер се налазе на истим позицијама.

Али ради разјашњења једне тачке додајмо и ово. И Православна и Католичка црква себе сматрају правим, истинским Црквама и њима није било потребно неко повезивање са црквеним заједницама проистеклим после Реформације. Оне су пловиле као капи зејтина на води, па су, будући изоловане или расцепкане, саме тражиле пут ка јединству. Па су најпре пружиле руку православнима, као оно још у Лутерово време, јер је Римска црква тражила њихов повраћај у своје крило, што они нису желели. Католичка црква је почела да екуменски отвореније дела после II ватиканског концила (1964), али ипак није постала члан Светског савета црквава. Зато су протагонисти, пионири екуменизма у 19. и 20. веку, били протестанти, па је реч „*екуменизам*“ добила протестантски призвук.

Кроз књигу Петра Ђебића понавља се марксистичко опредељење, као нпр. ово: „Основни програм — Велехрадских састанака и кључна идеја на

конгресима били су уперени против марксизма и свих напредних радничких идеологија. Тек су у другом плану конгреси имали задатак да изнајду путеве за поновно сједињење хришћана. Тако је *постало сасвим јасно да сједињење није циљ, него тек средство за јединственије и ефикасније супротстављање појавама нових идеологија.*" (77). Можда је то некад било тако. Али сада, после другог светског рата, нове идеологије се уопште не спомињу као мета у коју би се заједнички пуцало, него увек као животно стварност с којом се суочавамо ради бољег разумевања, толеранције! А толеранција, као секуларан појам је шира од екуменизма који има граници, што Ђебић исправно примећује, као што је још исправније поступио када наводи мишљење епископа Никодима Милаша да је појам „љубав“, који православни негују из саме сржи своје побожности и догматике, као основни постулат своје вере, далеко шири од појма толеранције, јер љубав је нешто својствено православном човеку, а „толеранција“, лајички гледано, значи тек подношење, можда и неангажовано, онога што се збива у другој црквеној заједници. Ми за толеранцију молимо само када смо упрожени као од исламских Османлија, или католичких хабзбурговаца, или пак после рата, када је Црква била гоњена од административног атеистичког организма. — За нашу друштвену заједницу конкретно толеранција би значила да припадник једне вероисповести не гледа с подозрењем на свога сабрата у Христу, или припадника друге религије, или на неверујућег, него да са таквима сарађује на изградњи друштва оваквог какво јесте.

Аутор превиђа да у неким социјалистичким земљама хришћани различитих деноминација или припадници разних религија (муслимани, будисти, шинтоисти и др.) *морају да негују „екуменизам“ међусобно, само да би пред светом приказали ту земљу у другом светлу.* У појединим источноевропским земљама екуменски скупови се организују, такорећи, по неком кључу. Они издају заједничке прогласе који одражавају идеолошке ставове владајуће партије, тако да је очигледно да ту нема ни речи о неком правом екуменизму.

Екуменизам је исправан све докле док је спонтан, докле потиче из народне, верујуће душе, *са терена*, а не онај који се одозго намеће, било од државних или од црквених власти. Према мишљењу надбискупа београдског др Франца Перка, „*циљ екуменизма је јединство свих у Христу, а снага тог јединства је Дух Свети. То је унутрашњи подстицај, који у нашем столећу долази до изражаја. Његов циљ је да се јави једна Христова Црква у својој разноликости, а не у смислу да Католичка црква постоји као Католичка, Православна да престане да буде православна.*“ Надбискуп је добро истакао да одмах после рата није могло ни доћи до екуменизма у нашој земљи, јер се Црква борила за голи опстанак. „*Циљ екуменизма је јединство свих у Христу, а не одбрана од атеизма.*“

Књига, која се може сматрати и одличним приручником, не само на екуменском плану, јер на једном месту сабира све што је писано у многим књигама, часописима, листовима, успешно разбија представу да марксисте у религији виде „опијум за народ“, „свет илзузија“, „кочницу прогреса“, „идеолошког непријатеља револуције“, „поповску измишљотину“ и сл. (А. Бирвиш).

Приказујући књигу др Ђебића на трибину у Дому омладине у Београду, проф. Првослав Ралић, социолог из Београда, примећује да „аутор с правом наглашава... да религија, иако озакоњена, није „приватна ствар“, у ширем смислу је ипак друштвена категорија, потиче од тог друштва, повратно делује на то друштво, а и друштво може на њу деловати. Заиста не вреде „игре“ непризнавања религије ако је она ту око нас, ако чак у неким сегментима јача и развија се. Нису послови верске толеранције зато другоразредног карактера. Они би код нас могли да се нађу међу важним пословима и социјалистичког савеза и самих верских заједница.“

Затим др Ралић, у подршку нашег напред наведеног става, каже: „Атеизам не може ништа теизму и обратно. Уколико би екуменски покрет имао за свој основни циљ, а о томе аутор говори, за свој крајњи циљ стварање јединственог религијског фронта против атеизма и марксизма, онда би он повећавао друштвене антагонизме код нас. Нисам сигуран у супротан став да екуменски покрет, без обзира на крајњи циљ, не увећава него тежи да колико год може смањи међуверске антагонизме.“

А приказујући део књиге о верској толеранцији, Ралић истиче да је књига „основа да се у Југославији друштвено, морално и правно формира

идеја, норма и пракса о људском одн. човековом *праву на верску толеранцију*. Право на верску толеранцију је код нас, из различитих разлога, потискивано, а то је водило не малим обостраним штетама и владајућим снагама југословенског друштва и верским заједницама у том друштву. Ми имамо довољно културолошких и моралних разлога да подржимо, из одређеног угла, идеју и покрет за сједињавање хришћана, у марксистичком случају: за сједињавање свих религија.“

Књига др Петра Бебића је крцата подацима, да понекад и теолог, који се не бави екуменском проблематиком, може у њој наћи фактографских чињеница, научном методом разврстаних, да, и поред неких недовољно осликаних или недоречених података она може бити право пионирско дело једног социолога на нашем терену. Требало би да буде од подједнаке користи за теологе и марксисте, верујуће и неверујуће, црквене и политичке власти. Према проф. Драшковићу, Бебић је „не само дао озбиљан допринос науци, него је он пружио и велику помоћ свим друштвено-политичким радницима, који се код нас из ма којих разлога баве питањима екуменизма и верске толеранције.“ Додали бисмо, не само друштвено-политичким радницима него и нама, црквеним делатељима, јер заслужује пуну пажњу пошто нам омогућава да ова осетљива питања можемо осматрати и другим очима. Аутору треба заиста одати пуно признање на великом труду, марљивости у прикупљању података са разних и разнородних извора, и њиховој проциљивој процени.

Протођакон Радомир Ракић, проф.